

Iğdır'da Yaşayan Aşura

Kıyasettin KOÇOĞLU*

Living Ashura in Iğdır

Citation/©: Koçoğlu, Kıyasettin, (2011). Living Ashura in Iğdır, Mîlel ve Nihal, 8 (3), 151-188.

Abstract: Iğdır is one the most important places for Jaafaris in our country, Turkey. Ashura activities are taken place with all aspects as mourning in regarding to memory of Hz. Hussein's martyrdom that was performed by Yezid's army. In our study, Ashura activities and organizations in Iğdır, are narrated from statements and expressions of Jaafaris frontiers and participants. Ashura activities have started in the first day of Muharrem and have continued intensively during first ten days. Nevertheless, the mourning's activities have continued to the end of Sefer's month. Kerbela Event is described as a "worst mourning" and a symbolized language is used like hitting breast, shooting chain (or fetter), hitting head as prior actions.

Key Words: Jaafaria, Husayn b. Ali b. Abi Talib, Muharram, Kerbala, Ashura.

Atıf/©: Koçoğlu, Kıyasettin, (2011). Iğdır'da Yaşayan Aşura, Mîlel ve Nihal, 8 (3), 151-188.

Öz: Ülkemizdeki Caferilerin en önemli merkezlerinden biri de Iğdır'dır. Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da Yezid'in orduları tarafından şehid edilmesinin anı-

* Yrd. Doç. Dr., Yozgat Bozok Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Mezhepler Tarihi ABD. [kkiyas@hotmail.com].

sına matem olarak yapılan aşura etkinlikleri burada da bütün boyutlarıyla yaşanmaktadır. Çalışmamızda İğdir’da, aşura etkinliklerinde yapılan faaliyetler, Caferi önder ve kişilerin kendi ifadelerinden aktarılmaktadır. Aşura etkinlikleri Muharrem ayının birinci günü başlayıp ilk on gün yoğun bir şekilde devam etmektedir. Ancak matem, Sefer ayının sonuna kadar çeşitli etkinliklerle sürmektedir. Etkinliklerde yapılan sine dövme, zincir vurma, başvurma başta olmak üzere sembolik bir dil kullanılmakta ve “En Büyük Matem” olarak tanımlanan Kerbelâ hadiseleri anlatılmaya çalışılmaktadır..

Anahtar Kelimeler: Caferilik, Hz. Hüseyin, Muharrem, Kerbela, Aşura.

Giriş

“İnsan bilmediğinin düşmanıdır” kelim-i kibarında ifade edildiği üzere insanlar arasındaki anlaşmazlıkların temel etmenlerinin başında bilgisel problemler gelmektedir. Bilgide var olan yoksulluk/yoksunluk, yanlış bilgi veya yarım/eksik bilgi kadar bilginin kasıtlı/kasıtsız yanlış kullanımı da anlaşmazlık ortamının oluşmasında etkilidir. Dini/mezhepsel çoğulculuğun¹ yaşandığı ortamlar, karşıt fikri-ameli yapılaşmaların en aktif yaşam alanlarını oluşturmaktadır. Böyle ortamlarda karşılaşılan problemlerin kaynağında da zikredilen bu bilgisel problemler önemli derecede yer almaktadır.

Sosyal problemler, çoğulculukla tek bir nedene bağlı olarak gelişmedikleri gibi sonuçları da pek çok açıdan analiz edilmelidir. Çünkü dini ve etnik farklılık, sosyo-kültürel-ekonomik-siyasi eğitimdeki farklılık, güncel siyasi ve ideolojik etmenler, yakın geçmişin izleri ve bölgesel etmenler gibi pek çok faktör aynı anda bir problemde ortaya çıkabilmektedir. Aslında dini olmaktan ziyade daha çok insani olan problemlerde, galip gelmek için din de dâhil bu etmenlerin hepsinin etki alanına göre fütursuzca kullanıldığı görülmektedir. Grup psikolojisi² gereği hakkın-hakikatin ne olduğundan ziyade kimin elinde olduğunun önem kazandığı bu tarz ilişkilerde karşılaşılan problemlerin üstesinden sadece sağduyu ile

¹ “Çoğulculuk” ve “Mezhepsel çoğulculuk” hk. bk, Kirman, Mehmet Ali, *Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü*, Rağbet Yayınları, İst., 2004, s. 52; Bağlıoğlu, Ahmet, “Temel Hak ve Özgürlükler Bağlamında Mezhepsel Çoğulculuk”, *Fırat Üniversitesi İFD*, 15:1, 2010 (ss. 127-138) s., 130.

² Gruba katılım ve grupları içi hareketler hk. Bk., Eric Hoffer, *Kesin İnançlılar*, çev., E. Günur, Plato Yay., İst., 2011, ss. 11-26.

gelinmesini beklemek safdillik olur herhalde. Kalıcı barış ve dostlukların oluşması açısından iyi niyet beklentilerinden daha fazlasının gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu anlamda atılacak ilk adımın alana/probleme yönelik sağlıklı bilgi kaynaklarından bilimsel metotlarla elde edilen doğru bilgiye yönelik olması anlamlı bir çaba olacaktır.

Araştırmamızda, ülkemizdeki mezhep ve din anlayışlarının farklı tonlarına yönelik her geçen gün artan tartışmalarda da yerini alan "Aşura etkinlikleri" konu edinilerek yukarıda zikredilen çabaya bir katkı anlamı taşıyacaktır.

Araştırmamıza konu olan İğdır, yeni vilayet olan şehirlerimizdendir. Taşıdığı bazı özellikler dolayısıyla çevresindeki vilayetlerden farklılık arz etmektedir. Araştırmamızın konusu kapsamında İğdır hakkında kısaca bilgi vermek yerinde olacaktır.

İğdır, ülkemizin en doğusunda, Ermenistan, Nahcivan/Azerbaycan ve İran olmak üzere üç devlet ile komşu tek ilimizdir. İğdır'da bölgesel ifade ile Azeriler denilen Azeri Türkleri, Aşiret denilen Kürtler, Terekeme denilen Karapapaklar, Ahıska'dan göçle gelen Ahıskalılar, bu gün sayıları az da olsa Bulgaristan'dan göçle gelenler ve yerel ifadeyle Osmanlılar denilen diğer vilayetlerden gelen Sünnî devlet memurları bulunmaktadır. Yaşayan nüfusun yaklaşık %60'ı Azerilerden oluşmaktadır. Ancak bu oranın ağırlıklı çevre vilayetlerden İğdır'a yapılan göçler tarafından hızla Azerilerin aleyhine değiştiği de söylenmelidir.³

İğdır'da, itikadi anlamda Şia ve Ehl-i Sünnet mezhepleri bulunurken, bunların ameli-fıkhi yönünü temsilen Caferilik, Hanefilik ve Şafilik bulunmaktadır. İğdır'da mezhepsel ve etnik kimliğin birleştiği bir yapı söz konusu olduğundan bu durum mezhepsel dağılımda etnik dağılıma paralel görünüm arz eder. Azeriler Cafe-

³ İğdır tarihi, coğrafi ve kültürel yapısı hakkında geniş bilgi için bk., Nizamettin Onk, *Kafkasya'dan Anadolu'ya İğdır Tarihi*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 2006; Nihat Çetinkaya, *İğdır Tarihi*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996; Kazım Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, İstanbul, Türkiye Yayınevi, 1969; Coşkun Oluz, *Güneşin Doğduğu Kent İğdır*, Bakanlar Matbaacılık, Erzurum, 1999.

ri, Kürtler Şafii, Karapapak-Ahıskahılar-Bulgarlar ve Osmanlı olarak tanımlanan memurların ekserisi Hanefi mezhebine mensuptur. Bu yapı Iğdır'ın mezhepsel anlamda çoğulcu bir yapı arz ettiğini göstermektedir.

Görüldüğü üzere Iğdır etnik, dini/mezhepsel, kültürel, dil vb. pek çok farklılıkları bir arada yaşatan "çoğulcu" kavramının içini dolduran, ülkemizin önemli bölgelerinden birisidir. Nüfusunun bölgedeki diğer vilayetlere göre azımsanmayacak düzeyde olması, hatta diğerleri göç verirken Iğdır'ın göç alan bir il olması, ekonomik imkânları, jeopolitik önemindeki artış, üç ülkeye -bugün hepsi açık olmasa da- sınır kapısının olması gibi özellikleri nedeniyle yakın gelecekte önemli gündem merkezlerinden birisi olacağını bu günden öngörmek zor değildir. Ülkemizde devlet üniversiteleri içerisinde "Caferilik Uygulama ve Araştırma Merkezi"⁴ adıyla Iğdır Üniversitesi bünyesinde açılan araştırma merkezi de buna işaret olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla, yakın gelecekte, Iğdır'ın, başta dini-mezhebi yapısı olmak üzere çeşitli yönleriyle pek çok araştırmaya konu olacağı söylenebilir.

a) Araştırmanın Konusu ve Sınırlılıkları

"Iğdır'da Yaşayan Aşura" başlığı, araştırmamızın içeriği ve sınırları açısından önemli ipuçları vermektedir. Iğdır'ın komşu illerin merkez ve ilçelerinde de çeşitli oranlarda Caferi toplumunun varlığı bilinmektedir. Ancak bölgede en yoğun olarak yaşanan yer Iğdır'dır. Bu anlamda araştırmamız coğrafi olarak Iğdır ili ile sınırlı olacaktır.

Caferi Mezhebi'nin bir yıl boyunca gerçekleştirdiği önemli etkinliklerin başında aşura geleneği gelmektedir. Araştırmamızın temel konusu da aşura etkinlikleri süresince gerçekleştirilen ve etkinliklerle doğrudan bağlantılı faaliyetlerden oluşmaktadır. Konunun değişik boyutlarını ele alan çalışmalar⁵ yapılmış olsa da

⁴ http://www.igdir.edu.tr/f_camer/default.aspx.

⁵ İlyas Üzüm, *İnanç Esasları Açısından Türkiye'de Ca'ferilik -Türkiye'de Azerî-Ca'feriler'in Bugünkü Dinî İnanç ve Yaşayışları*, Basılmamış Doktora Tezi, MÜSBE., İstanbul, 2004; Filiz Demirci, *Caferilerin Dini Örf ve Adetleri Iğdır Örneği*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniv. Sosyal Bilimler Enst., Kayseri, 2006;

araştırmamızda, onlarda kısmen ele alınan alanlar üzerine daha derinlemesine durulacak ve Caferilerin kendi dillerinden, yaşanan aşura ele alınacaktır.

b) Araştırmada Kullanılan Metod

Sosyal hareketler ve gruplar içerisinde gerçekleşen etkinliklerin tarihi ve dini temellerinin doğruluğunun araştırılması elbette önemlidir. Onların bizzat kendilerinin meseleyi nasıl anlamlandırdıkları ve nasıl gerçekleştirdiklerinin deskriptif tespitlerinin de önemli olduğu bir hakikattir. Çünkü mezhepsel hareketlerin geleneksel yapıları ile güncel halleri arasındaki değişimin tespiti için yaşanan durumlarının çeşitli sosyal bilim araştırma teknikleriyle⁶ ortaya konulması gerekmektedir. Ancak bunun dışarıdan birisinin gözlemleriyle tespiti farklı tekniklerle mümkün olsa da bizzat yaşayanların kendilerinin dilinden sorgulamak özellikle tedbir-takiyye gibi unsurların aktif olduğu alanlarda etkili bir yol olacaktır.⁷

“İğdır'da Yaşayan Aşura” başlıklı araştırmamız, bölgede üç yıldır etkinliklerde yaptığımız gözlemlerimiz ve bu dönemde yürütmüş olduğumuz Caferilik Araştırma Merkezi Müdürlüğü dolaşısıyla yakın gözlemlerle elde ettiğimiz veriler ve bu etkinliklere liderlik eden Caferilerin kendi literatürüyle âlim veya mollalar başta olmak üzere, etkinliklere çeşitli dönemlerde katılmış, zincir vurmuş, sine dövmüş kısa etkinliklere bizzat katılmış kişilerin katkılarıyla hazırlamış olduğumuz, aşura etkinliklerini bütün boyutlarıyla ortaya koyacak otuz sekiz soruyu yazılı olarak yöneltti-

Emine Öztürk, *Dini ve Kültürel Ritüelleriyle Caferilik*, Rağbet Yay., İst., 2011; Turgut Öcal, *İğdır Folkloru ve Etnografyası*, Türk Dili ve Edebiyatı Bitirme Tezi, Erzurum, 1970.

⁶ Sosyal bilimlerde güncel araştırmalarda kullanılan teknikler için bk., Niyazi Karasar, *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, 22. Basım, Nobel Yay., Ankara, Mayıs, 2011, ss. 156-180.

⁷ Mezhepler Tarihi araştırmalarında kullanılan metotlar hakkında geniş bilgi için bk., *İslam Mezhepleri Tarihi*, Ed., H. Onat-S. Kutlu, Grafiker Yay., Ankara, 2012, ss.26-33; Sönmez Kutlu, “İslam Mezhepleri Tarihinde Usul Sorunu”, *İslami İlimlerde Metodoloji (Usul) Meselesi-1*, Ensar Nşr., İst., 2005, ss. 431-440; Mehmet Ali Büyükkara, “Bir Bilim Dalı Olarak İslam Mezhepleri Tarihi ile İlgili Metodolojik Problemler”, *İslami İlimlerde Metodoloji (Usul) Meselesi-1*, Ensar Nşr., ss. 441-480; Karasar, *age.*,156-...

ğimiz, başta bu etkinliklere liderlik eden molla-âlimler olmak üzere aktif katılımında bulunan kişilerden aldığımız yanıtlar üzerinden yürütülmeye çalışıldı. Amacımız sadece eğilim tespitine yönelik olmadığından insanların kendilerini daha rahat ifade etmelerine imkân vermek için açık uçlu soru şekli tercih edilmiştir.⁸

Bu çalışmanın temel hedefi, yukarıda ifade edildiği üzere, yapılan etkinliklerin tarihsel veya dinsel doğruluğunun tespitinden ziyade, halin ve uygulamanın tespitine yöneliktir. Dolayısıyla elde edilen veriler, kendi tespitlerim ya da konuyla ilgili yapılmış olan bilimsel çalışmalardan elde edilen veriler kullanılmadan değerlendirilecektir. Metinleştirilirken araştırmada kullandığımız soruların içeriğini yansıtacak başlıklar altında, katılımcıların ortak görüşleri birleştirilerek, farklılıklar korunarak, elde edilen veriler yok edilmeden ve olduğu gibi anlaşılmasına imkân verecek bir üslupla, düz metin halinde sunulacaktır. Metnin içerisinde görüşlerin sahipleri, isimlerinin yer almasına izin verenler gerekli görülen yerlerde dipnot olarak verilecek, ancak katılımcıların isimlerinin zikredilmesini istememeleri ve bir kısmının da isimsiz olarak soruları cevaplamaları dolayısıyla gerekli olduğu düşünülen yerlerde kısmen “kodlu” olarak dipnotta gösterilecek ya da veriler dipnotsuz şekilde aktarılacaktır.⁹

A. Aşura

Aşura, genellikle lugat anlamından hareketle on rakamıyla bağlantılı olarak bu adı aldığı ifadelendirilse de “Yevm-u Aşura” şeklindeki kullanımında özel anlam yüklendiğine dikkat çekilmektedir. Hz. Peygamber’in torunu Hz. Hasan ile Muaviye arasında yapılan antlaşmaya göre Muaviye’nin ölümünden sonra İmam Hüseyin’in halife olması gerekmesine rağmen Muaviye’nin Yezid’i yerine halife olarak atamıştır. Sonrasında Yezid, “ceddinin dinini” korumak için yaptığı kıyam neticesinde Kerbelâ’da Hz. Hüseyin ve

⁸ Gözlem, anket, görüşme gibi Tasviri yöntemlerle ilgili problemler hk. Bk., Büyükkara, *agm*, s. 480-486.

⁹ Bu çalışmamda hem soruların hazırlanmasında hem de çalışmanın sonrasında katkı veren Arslan Başaran, Hüseyin Yeşil, Veli Beder ve Zeki Tümay başta olmak üzere katkı sağlayan tüm Caferi dostlara şükranlarımı ifade etmek isterim.

72 yareniyle 10 Muharrem 61'de şehit etmiştir. Aşura bu olayların olduğu gün olarak anlamlandırılmakta ve Hz. Hüseyin ve 72 yareninin "matem günü" olarak bilinmektedir. "En büyük matem" şeklinde tanımlanan aşura ile ilgili bu genel yaklaşıma ek olarak; "kanın kılıca galip geldiği, İslam ümmetinin kurtuluşu erdiği hak ile batılın ayrıldığı gün, İslam Peygamberinin torununun, dedesinin yolunda sergilemiş olduğu peygamberi bir yürüyüş."¹⁰ İlahi saf ile iblisi safların - İlahi rıza ile, İblisi rızanın -gerçek İlahi inançla, sahte inancın - mert ile namerdin - mazlum ile zalimin - doğru ile yanlışın -güzellik ile çirkinliğin - mümin ile münafık ve kafirin - inanç ve inançsızlığın ayrıldığı kıyamete kadar devam edecek hak ve batıl savaşının adı, Yüce Allah'ın emirlerini yasaklayanlara, zalim fasık yöneticilere karşı kıyam olarak tanımlanmaktadır. Günlük yaşamın her anına aktarılması gereken bir anlayış olarak zikredilen aşurayı unutan, onun ruhunu yaşamayan ve yaşatmayan, kendi ruhuna ve İslam'ın ruhuna ihanet etmiş ve gerçeği anlayamamış kişi olarak nitelendirilmektedir.

Elde edilen verilerde, Kerbelâ olayının Hz. Peygamber'e önceden bildirildiği, dolayısıyla burada yaşanan olaylar ile dünyaya bir mesaj verilmek istendiğine dikkat çekilerek, 72 kişilik bir grubun, bir orduya galip gelemeyeceklerini bilerek oraya gittikleri, dolayısıyla yapılan savaşı maddi olarak Yezid'in ordusu kazansa da gerçekte galip olan Hz. Hüseyin ve yarenlerinin olduğu açıktır. İşte aşura bir anlamda bu zaferi temsil etmektedir.

a) Aşura Etkinliklerinin Zamanı ve Gerçekleştirilen Faaliyetler

Aşura etkinlikleri Muharrem ayının ilk gününde başlayıp on gün kesintisiz olarak devam edip, aşura günü ve gecesi son sine vurma programı ile bitmektedir. Bu on gün sonunda etkinliklerin birinci aşaması tamamlanmış gibi görünse de Şii geleneğe uygun olarak matem on günle bitmeyip, Sefer ayının son gününe kadar (iki ay) sürmektedir. İmam Hüseyin matemini 40 gün (Sefer ayının 20'ne kadar) devam ettirmektedir. Sefer ayının son on günü Hz. Peygamber'in (s.a.v) vefatı, İmam Hasan'ın ve İmam Rıza'nın şehadetleri

¹⁰ İsimli 1.

münasebetiyle matem tutulmaktadır.¹¹ Dolayısıyla aşura 10 gün gibi görünse de etkinlikler birbiriyle bağlantılı olarak iki ay sürmektedir. Iğdır'da uygulanan aşura etkinliklerinin süreci hakkında verilen bu genel kanaatlerin dışında aşurayı "bir yaşam felsefesi, bir yaşam biçimi, zalim ve zulüm karşısında onurlu duruş ve Allah'a teslimiyet olduğu düşüncesinden hareketle iki aya indirgemenin yanlış olduğu ve yılın her ayı, her günü, her saatinde (...) yaşatılması gerektiği de dile getirilerek farklı bir yaklaşım da sunulmaktadır.

Katılımcıların ifadelerine göre, aşura etkinlikleri için topluma yönelik önceden organizasyonlu hazırlıklar yapılmamaktadır. İnsanlar bu duygu ve düşüncelerle zaten hazır olduklarından, ayrı bir çaba ve tebligat yapmaya gerek olmadan, herkes zamanı gelince meydanları doldurmaktadır. Ancak din adamları, vaiz ve imamlar, mersiye okuyacak kişiler Muharrem ayı gelmeden önce ne anlatacaklarını, aşura ve Hz. Hüseyin'in nasıl anlatılacağına çalışma yaparak hazırlanmaktadır. Deste gurupları da toplanacağı zaman, deste başları ağıt okuyacak olanlar çalıştırırken guruplara prova yaptırırlar. Halk da o gün dışarıdan gelebilecek misafirlerin yeme, içme, yatma gibi ihtiyaçlarını karşılamak için hazırlıklar yapmaktadır. Bunun için ev halkından mutlaka bir kişi evde kalarak bu hazırlıkları yürütmektedir. Bir başka kanaate göre ise Muharrem ayı gelince ilk günden itibaren hazırlıklar yapılır, her köy ya da mahalle kendi camisine ait desteler (gruplar) kurar ve ağıtlar desteler tarafından ezberlenir.¹²

Bu günlerde matem dolayısıyla siyahlar giyinilir, camilerde vaazlar verilir, Kerbelâ olayları anlatılır. Vaazlarda insanlar takvaya, ibadete, dine sarılmaya teşvik edilir. Hz. Hüseyin'in İslam ve Kur'an için kıyam ettiği, matem tutan kişilerin ona layık olmaları gerektiği vurgulanır. İsteyenler ihsanda bulunur. Genellikle Muharrem ayının dokuzuncu ve onuncu gününe kadar meyve suyu, şerbet, kek, helva, hurma türü ihsanlar camilerde ve destelerin gittikleri yerlerde dağıtılır. Dokuzuncu ve onuncu gün ihsanları

¹¹ Bu iki ayda tutulan matemler ve günleri hakkında bk. Üzümlü, *agt.*, s. 354-356.

¹² T.O.

daha çok yemek ağırlıklıdır. Bu etkinlikler süresince başvurma yerine Kızılay'ın kurduğu çadırlarda kan verilmesi tavsiye edilmekte bu bağlamda kan bağışları yapılmaktadır.¹³ 1-10 Muharrem tarihleri arasında camiler, desteler halinde diğer mahalle ya da köyleri ziyaret etmektedirler. Onuncu gün yaklaştıkça özellikle akşam saatlerine doğru camilerde ve şehrin merkezi bir alanında bir araya gelinerek ağıtlar yakılır, mersiyeler okunur, sineler dövülür, zincirler vurulur. 9 Muharrem gecesi büyük merkezi meydanlarda toplanılmakta ve bu sinezen-ağıt yakma işleri zirveye ulaşmaktadır. 10 Muharrem günü destelerin öncülüğünde insanlar Asri Mezarlıkta¹⁴ bir araya gelir, sine vurur, ağıtlar söyler, zincir vururlar. Az olmakla birlikte başvurma yapılır, konuşmalar, dualar ve ihsanlar yapılır, öğle ezanına doğru etkinlikler sona erer.¹⁵

Muharrem ayının 12'nci günü (İmam'ın şehadetinin 3'ncü günü) ve 16'ncı günü (İmam'ın şehadetinin yedinci günü) mersiye ve yemekli ihsanlarda bulunulur. İmam'ın yedisinden sonra 40'ına kadar matem sessiz ve hareketsiz devam ettiği için bu süreçte, nişan, düğün, sünnet, yaş günü partisi, kısaca sevinci gerektirecek hiçbir şey yapılmaz. İmam'ın kırkında yine ağıtlar yakılır, mersiyeler okunur ve yemekli ihsanlar evlerde ve camilerde yapılır. İmam'ın 40'ından Sefer ayının sonuna kadar yine matem devam eder. 28 Sefer günü Hz. Peygamber'in (s.a.v) vefat günü ve büyük torunu İmam Hasan'ın (a.s) şehadet günü dolayısıyla evlerde, camilerde yemekli ihsanlar yapılır, mersiyeler okunur. Sefer ayının 30'uncu (son) günü Sekizinci İmam Ali b. Musa er-Rıza'nın (a.s) şehadet günü münasebetiyle mersiyeler okunur, ihsanlar yapılır. Böylece aşura bağlamında iki ay matem etkinliği yapılmış olmaktadır.

Aşuraya her cami diğerlerinden bağımsız olarak hazırlanmakta ve bağımsız hareket etmektedir. Aşuranın dokuzuncu ve onun-

¹³ V.B., Z.T.

¹⁴ İğdır'da şehrin hemen yakınında bulunan büyük mezarlık.

¹⁵ H.Y.

cu günleri şehrin merkezinde ve mezarlıkta gerçekleştirilen faaliyetlerde bütün camiler ortak hareket etmektedir.¹⁶

Katılımcılara göre, Iğdır'da gerçekleştirilen aşura etkinlikleri bölgelere göre değişmemektedir ve Şia'nın bulunduğu yerlerde yapılan etkinliklerle özde aynıdır. Var olan farklar ise mevsimsel ve bölgesel niteliktedir.

Iğdır'da aşura etkinlikleri sürecinde Kur'an okunur ve dinlenir, gerek ferdi gerekse cemaat halinde namaz kılınır, tövbe edilir, dua edilir. İmam Hüseyin sevgisiyle kalpler yumuşar ve insanlar birbirlerine mihriban ve samimi davranırlar, maddi ve manevi ihsanlarda bulunurlar. Kabir ziyaretleri yapılır. Hüseyinî ahlak, inanç ve ibadet şekilleri öğretilir. İnsanlar "Hüseyinî Kıyamla" sanki yeniden dirilir ve şuurlu bir ruh ve ahval içinde olurlar. İnsanlar ve şehir karalara bürünür. Aşura'da diğer günlerden daha çok hüznü ve matemli olmak¹⁷ farz ve sünnetlere daha çok dikkat etmek, maneviyatı çoğaltmak, tarihi olayları incelemek, din bilgisini çoğaltmak, zalim ile mazlumu bir tutmamak gibi eğitim ağırlıklı işler yapmak da tavsiye edilmektedir.¹⁸ Bunlardan farklı olarak aşura günü her hangi bir işin yapılması ya da yapılmamasının önerilmediği, ancak o günleri insanların kendi istekleri ile camilerde geçirdikleri de belirtilmektedir.

b) Aşura Etkinliklerinde Neler Yapılmaz

Aşura bir matem olduğu için mateme aykırı olan işler yani düğün, nişan, sünnet, doğum günü partileri gibi sevinmeyi gerektiren programlar yapılmaz. Ticaret yapılmaz, eve yeni şeyler alınmaz. Aşura günü oruç tutulmaz, matemli birisinin yiyip içeceği kadar yenilip içilir. Bayram niyetiyle aşura tatlısı yenilmez.¹⁹ Bu genel kabullerin yanı sıra İslami yönden helal olan, hatta istenilen her işin yapılabileceği ama insanların o gün matem günü olduğu için çalışmadıkları, çalışmayı uğursuz saydıkları ve çalışmanın Hz.

¹⁶ V.B, Z.T.

¹⁷ V.B, Z.T.

¹⁸ İsimsiz 1, F.A.

¹⁹ V.B, Z.T, M.K.

Hüseyin'in (a.s.) şahsına ve davasına saygısızlık olduğunu düşündükleri de ifade edilmektedir.²⁰

c) Aşura ve On Muharremde Gerçekleşen Olaylar

Muharrem'in onuncu gününde gerçekleştiği kaynaklarda zikredilen Hz. Nuh'un gemisinin o gün karaya oturması, Hz. Yunus'un balığın karnından o gün çıkması, Hz. Eyyub'un o gün yaralarının iyileşmesi ve Hz. İbrahim'in ateşten o gün kurtulmasıyla ilgili bilgilerin muteber tarih kaynaklarında yer almadığını ve Emevîler'in Muharrem'in 10. gününde gerçekleşen Kerbelâ katliamının üzerinin kapatılması amacıyla uydurdıkları şeyler olduğu ifade edilmektedir. Kerbelâ bağlamındaki aşura algısı hariç o günde gerçekleşen diğer olaylarda bir bayram havası olduğuna dikkat çekilerek bunların Emevîler'in bir oyunu olduğuna dikkat çekilmektedir. Bunlara inananların Emevîlerin uydurmalarına alet oldukları ve aşura gününü gölgelemeye çalıştıkları ifade edilirken, bütün bunlar doğru kabul edilse bile aşuranın Kerbelâ ile ilgili anlamının üzerini kapatamayacağı belirtilmektedir. Aşura etkinlikleri bağlamında Şiiilerin ortaya koyduğu faaliyetlerin bir mezhepsel tutum şeklinde algılanmaması gerektiği, hatta Ehl-i Beyt yapılanlar karşısında Hz. Hüseyin ve yanındakileri Sünnîlerin de savunduğu ve konunun Şii ve Sünnî âlimlerce incelenip elde edilen sonucun da kamuoyu ile paylaşılması gerektiği de dile getirilmektedir.

Aşura hakkında yukarıdaki yaklaşımların aksi istikametinde Nuh'un gemisi ile Ehl-i Beyt arasında ciddi benzerlikler kurarak meseleye izah getiren yorumlar da bulunmaktadır:

"... Allah Teâlâ, Nuh tufanından canlıları kurtardığı gibi Kerbelâ olayında da İslam ümmetini, küfür, sapmışlık, zina, haram vb. bir tufandan kurtarmıştır. Hz. Nuh (a.s.) nasıl kurtuluş gemisi ise İmam Hüseyin (a.s.) de İslam ümmetinin kurtuluş gemisidir. Her kim kurtulmak isterse bu gemiye binmelidir."²¹ Bu bağlamda diğer bir yaklaşımda ise "Aşura oluş ve sonuç sebebiyle insanlığa ve İslam'a mal olmuş en büyük değerlerden biridir. Bu sebeple ona

²⁰ İsimsiz 1.

²¹ İsimsiz 1.

mal edilen her değerli olayı ve hadiseyi kendi çatısı altına alır ve kendisiyle harmanlar. Hz. Nuh ve benzeri olaylar da böyle olaylardan biridir. Hz. Nuh olayı mahiyet yönünden aşura olayıyla örtüşmektedir. Bu ve benzer olaylar aşuranın ruhunu eksiltmez veya gölgelemez. Çünkü bu olaylar, Hak ile batılın ayrıldığı olaylardır. Aşura olayını bu olaylardan farklı kılan, zaman, mekan, şartlar ve katliama maruz kalmış insanların kimlikleri ve katliamın sebep ve sonuçlarıdır. Bu bağlamda ki en farklı yaklaşım da ise aşura gününün asıl denk geldiği noktanın "Hz. Ali'nin velayetinin gerçekleştiğine inanılan gün olan Gadir-i Hum'a denk geldiği" yönündedir.²²

B. İğdir'da Aşura Etkinliklerinde Öne Çıkanlar

a) Sine Vurma

Aşura etkinliklerinde öne çıkan olaylardan birisi olan "Sine vurma", sineye, yani insanın kalp hizasına elleriyle ya da eliyle (duygularını ifade etmek maksadıyla ölçülü ve nizamlı bir şekilde) vurması olarak tanımlanmaktadır. Sine vurma desteler (gruplar) halinde olur. Destelerde sesi güzel olanları mersiye-ağıt okur, diğer gençler de sine vururlar.

Sine vurmada İmam Hüseyin'in şehit olma acısı anlatılmaktadır. İnsan çok sevdiği birisini kaybettiğinde kendisini döverek acısını dile getirmesi gibi sine vurma da Peygamber evlatlarına yapılan zulüm karşısında, onlara olan hislerini dile getirmektedir. Sine vurma Araplardaki yas tutma şeklinin İran ve Azeri toplumuna geçmiş hali olarak, hissedilen acı ve yapılan haksızlığa tahammül edilmediğini gösteren sembolik bir yas tutma şeklidir.

b) Zincir Vurma

Zincir vurma odun saplı bir tomar zincir ile belli usullerle sırtlara vurulmasıdır. Okunan mersiyeler-ağıtların eşliğinde desteler tarafından yapılmaktadır. Hz. Hüseyin'in kız kardeşi Hz. Zeynep ve kızları savaş sonrasında esir edilip, elleri zincirlerle bağlanıp eziyet edilerek Şam'a kadar götürülerek yapılan zulme bir göndermedir

ve zulme uğrayanların duygularını paylaşmayı ifade etmektedir. Sembolik bir harekettir, eziyet verme anlamı taşımamaktadır.

Zincir vurma olayı artık şartların değişmesi nedeniyle günümüzde uygulama ve uygulatılma anlamında, küçük zincirlerle sırta vurulur gibi yapılarak, ellerin ve ayakların zincirlenmesi şeklinde sembolik bir hale dönüşmüştür. Zincir vurmanın eskilere oranla azaldığı ifade edilirken, tamamen kalktığı da ifade edilmektedir.²³ Zincir vurmanın herhangi bir anlamının olmadığı, bu geleneğin nereden geldiğinin bilinmediğini ve müçtehitlerin de tasvip etmediklerini belirten yorumlar da bulunmaktadır.

c) Başvurma

Başvurma veya kama vurma denilen olay matem tutan bir şahıs tarafından, Hz. Hüseyin'in çektiği acıyı kendisine tattırma kastıyla başının ön kısmını kılıçla veya hançerle kan akacak şekilde yaramasıdır. Bunu kişiler kendi kendilerine uygulamazlar. İşi bilen biri tarafından, başın ön tarafından, kılıçla vurulacak yerin saçları tıraş edilmiş olarak gelen gençlere uygulanmaktadır. Başvurma, aşura günü, matem en ateşli anında yapılır. Bazıları çocuğunu, bazıları ise kendisini buna adak eder.²⁴

Mezhebin özünde başvurma olayı yoktur ve âlimler tarafından başvurma konusunda olumsuz fetvalar da verilmiştir. Örfi ve gelenekten kaynaklanan başvurma yerine kan bağışi yapmak teşvik edilmektedir. Başvurma eylemine bu yasaklamaya rağmen uygulayanlar "bilgiden yoksun kimseler" olarak tanımlayan yorumlar vardır. Bu bağlamda başvurma İslami bir hareket olmadığı, yanlış olduğu, yanlış olmasa dahi dışarıdan görenlerin Caferi mezhebi hakkında olumsuz intibalara kapılmasına neden olup zarar verdiğinden yapılmaması gerektiği de belirtilmektedir. Ancak, bazı insanlar öteden beri gelen alışkanlıkla aşura günü başını hançerle hafifçe vurup Ehl-i Beytin acısını paylaştığını düşünmekte

²³ T.Ö.

²⁴ A.B.

olduklarından kişilerin tercihine bırakılması gerektiği²⁵, hatta günümüzde tamamen kalktığı da ifade edilmektedir.²⁶

“Başvurma” ile aşura gününde, Emeviler tarafından çeşitli işkenceler ile kanları akıtılan Peygamber ailesinin durumu sergilenmek istenmektedir. Hz. Hüseyin için kanımız bile feda olsun anlamına gelmekte ve onun kesilen başına bir göndermedir. Bunlardan farklı olarak başvurma'nın dini bir anlamı olmadığı, ne manaya geldiğinin bilinmediği de ifade edilmektedir.

d) Alem-Elem

Alem, halk arasında yanlış bir telaffuzla “elem” denen dirsekten parmaklara kadar uzanan metal veya tahtadan yapılmış bir “el”dir. Alem bir tahtanın ucuna takılarak aşura etkinliklerinde taşınmaktadır.²⁷

Elde edilen verilere göre alem, Arapça bir kelime olup, bayrak demektir. Özellikle savaşlarda taşınan sancak niteliği de taşımaktadır. Savaşanlar kendi askerlerini bu bayrakla tanıyıp, onun altında toplanıp, etrafında savaşmışlardır. Savaşlarda bayrağın düşmesi demek yenilginin kesinleşmesi demektir. Kerbelâ'da da bu sancağı İmam Hüseyin'in kardeşi Hz. Ebul-Fezli'l-Abbas taşıyordu. Onun kolları savaş anında kesilince bayrak düştü, şehadet ve zahiri yenilgi kesinleşti. Kerbelâ olayından bu yana Şiiiler hem Hz. Ebu'l Fezli el-Abbas'ın kesilen mübarek elini, hem de onun bayrağının düşmediğini sergilemek için bunu taşımaktadırlar.²⁸

Aleme yüklenen bir diğer anlamda şudur: Tathir ayeti (Ahzab, 33) indiğinde Hz. Peygamber'in (s.a.v) Hz. Ali, Fatıma, Hasan, Hüseyin'i âbâsının/cübbesinin altına alıp “Allah'ım bunlar benim Ehl-i beytimdir. Bunları seveni sen de sev, bunlara düşman olana sen de düşman ol” diye buyurduğu için onlara “penç ten al-i aba” denilmiştir. Beş parmağı gösterdiği için onları simgeleyen bir sancak olarak alem aşura etkinliklerinde taşınmaktadır.²⁹

²⁵ V.B, Z.T.

²⁶ T.Ö.

²⁷ Krş., Filiz, *agt*, s. 51.

²⁸ A.B., H.Y., İsimli 1.

²⁹ M.İ.

Alem üzerine insanlar adakta bulunup para, eşarp veya başka değerli şeyler bağlamaktadırlar. Bunun sebebi, yıllardır matemi devam ettirmek ve zinde tutmak için bazı harçlara ihtiyaç vardır. Bu harçları karşılamak ve bu işi fiili olarak yapanlara bir katkı olsun diye bunlar aleme bağlanmaktadır. Bunun bir başka amacı ise yaptıkları dileklere kavuşmak maksadıyla yapılmaktadır. Yapılan yardımlarla Hz. Hüseyin ordusuna yardım edildiği ve onların aracılığı ile Allah'tan istekte bulunabileceği inancı da hâkimdir. Alem takılan bu adaklar insanların gönüllerinden kopan bağıştır, nezir/adak da denmektedir ve herhangi bir zorunluluğu yoktur. Dolayısıyla aleme takılan paralar ve değerli eşyalar alemin ait olduğu cami yararına harcanmaktadır. Dini değil örfi bir durumdur.

Bu uygulama ile ilgili farklı bir kanaat ise şudur: Bu inancın kaynağı geçmişte ve günümüzde bu vesile ile dua ve istekleri kabul olmuş yaşanan olaylardır. Aynı zamanda Allah-u Teâla Kur'an-ı Kerim'de bana vesileler ile ulaşın buyurmaktadır. Hazreti Abbas tüm vasıfları ile Allah ile insanlar arasında en güzel vesiledir. Yıllar yılı denenmiş bir olaydır. Bu eleme adak yapanların adaklarına ulaştıkları oldukları ve dualarının kabul olduğu tecrübe edilmiştir. 2011 aşurasında İğdır'lı olmayan, görev icabı İğdır'da bulunan bir kardeşimizin çocuğu olmuyormuş. Aşurada adak yapmış bir sonraki yıla kadar çocuk sahibi olmuştur. Eleme veyahut Kasım otağına adadığı çeyrek altını Cami yönetimine teslim etmiştir. Halen bu çeyrek altın H. Muhtar UYSAL Camii'nde saklanmaktadır.³⁰

e) Kasım Otağı

Halk arasında "Kasım otağı" diye anılan "Utâk-ı Kasım" (Kasım'ın odası) üzeri siyah örtüyle örtülü küçük ev şeklinde bir unsurdur. Kerbelâ'da şehid olan Hz. Hasan'ın oğlu Kasım'ın şehit düşmesinden az önce, Hz. Hüseyin tarafından kardeşinin vasiyetine uyarak, kızlarından birisi ile sûrî biçimde nikâhlanmasını hatırlatmak ve giremediği "gerdek odası"nın tahtadan yapılmış temsili şeklidir. Utâk-ı Kasım, iki kişi tarafından taşınır ve bazı kerametleri görüldüğünden içine para bırakılarak altından geçildiğinde niyetlerin

³⁰ A.B.

gerçekleşeceğine inanılır. Dolayısıyla o gün insanlar Kasım Otağı'nın altından geçerek nezirde bulunurlar. Buraya yapılan yardımlarla Alem'de olduğu gibi Hz. Hüseyin ordusuna yardım edildiği ve onların aracılığı ile Allah'tan istekte bulunabileceği inancı hakimdir. Toplanan bu para ya da hediyeler ait olduğu cami yararına harcanmaktadır.

Kasım Otağı gibi unsurların mahalli gelenekten kaynaklandığı, şer'i olmadığı için, farklı İslam coğrafyalarında, değişiklik arz eden geleneksel renklerden ibaret olduğu da ifade edilmektedir. Kasım otağı ile ilgili yukarıda zikredilen rivayetlerin çok sahih olmadığı, Şiiilikte bir anlamının olmadığı da ifade edilmektedir.³¹

f) Beşik

Aşura etkinliklerinde kullanılan beşik, İmam Hüseyin'in (a.s) Kerbelâ'da şehit olan oğlu, 6 aylık bebek Ali Asgar'ın beşiğini temsil etmektedir. Kerbelâ'da yaşanan olayın vahametini³² ve İmam Hüseyin'in Kerbelâ'da İslam uğruna nelerden vazgeçtiğini gösteren bir semboldür.³³ Beşiğin Şer'i olmayıp mahalli gelenekten kaynaklanan unsurlardan olduğu ve farklı İslam coğrafyalarında, değişiklik arz eden geleneksel figürlerden ibaret olduğu da dile getirilmektedir.³⁴

g) Mersiyeler

Iğdır'da Aşura etkinliklerinde hem cami içi hem de cami dışı faaliyetlerde mersiye ve ağıtlar önemli bir yer tutmaktadır. Her caminin ve her destenin ayrı ayrı güzel sesli kişileri tarafından icra edilen mersiye-ağıt okumalarının aşura etkinliklerindeki duygusal yoğunluğun oluşmasında önemli etkisi bulunmaktadır.

Mersiyeler genellikle Kerbelâ'da yaşanan olaylar canlandırılarak ve içerisine duygusal sözler katılarak şairler tarafından yazılır.

³¹ Krş., Üzüm, *agt.*, s. 335; Filiz, *agt.*, s. 51-52. Kasım Otağının tarihi gerçekliği hk. Bk., İlyas Üzüm, "Duygunun Tarihe Meydan Okuması: Kerbela Olayının Tahrihi Bağlamında 'Utak-ı Kâsım'", *Çeşitli Yönleriyle Kerbela*, Ed., A. Yıldız, Sivas, 2010, III/137-141.

³² V.B., Z.T.

³³ İsimli 1.

³⁴ Krş., Filiz, *agt.*, s. 51.

İlk mersiyeler doğal olarak Arapça okunmuş ve yazılmıştır. Bunlar, imamlar zamanında, hatta Kerbelâ'da Hz. Zeyneb'in (s.a) ve İmam Hüseyin'in (a.s) eşleri ve kızları tarafından dile getirilmiş ve halen orijinalini korumaktadır. Daha sonra Arap şairleri tarafından bunlara eklemeler yapılarak genişletilip çoğaltılmıştır. Bu haberler, ağıtlar Arap olmayan bölgelere yayıldıkça her millet kendi dil ve kültürüne uygun olarak mersiye yazıp okumuşlardır. Bazen ahenkler başka dillerden alınmış veya sözler tercüme edilerek başka dillere çevrilmiştir. Günümüzde İğdır'da okunan mersiye ve sinelerin bazıları Türkçe bazıları Azerice çok azı da Farsça'dır.³⁵ Ama ahenk ve ritmik olarak Arapça, Farsça ve Azerice hatta Urdu ahengindedir. İğdır'da yaşayan Şiiler, Azeri olmaları hasebiyle çok zengin bir edebiyata sahip oldukları gibi, Ehl-i Bey'ti öven ve matemleri hakkında çok manalı şiirlere sahiptirler. İğdır'da zaman zaman hem Azerbaycan'da hem de İran'da yaşayan Azerilerin yazıp kullandıkları mersiye ve şiirler de kullanılmaktadır. Sözlerin orijinal olanlarının yanı sıra çoğunluğu hal dili dediğimiz tarzda ehlibeyt meddah ve şairlerince yazılır. Osmanlı döneminde ülkemizde de çok sayıda Türkçe mersiyeler yazılmıştır. Ayrıca mersiye edebiyatımızda edebi bir türün adıdır. Tanzimat şairlerimizden Kazım Paşa'nın: "Düştü Hüseyin atından sahra-i Kerbelâya / Cibril var haber ver sultan-ı Enbiyaya" nakaratlı mersiyesi Türk edebiyatında da çok meşhurdur. "Kumru"³⁶ adlı mersiye kitabı meşhurlardandır. Mersiye, tarihte diğer ünlü kişiler için de yazılıp okunan edebi bir türdür. Mersiyeler, bazen kendine mahsus bir teganniyle de okunabilir.³⁷

Okunan mersiyeler, mersiye okuyan kişilerin ve cami hocalarının zaten ezberinde vardır. Aşura etkinliklerinde kullanılan ağıt ve mersiyelerin özellikle gençler üzerindeki etkisinin olumlu olduğu düşünülmektedir. Bu konudaki genel yaklaşımlar şöyledir:

³⁵ İsimsiz 1.

³⁶ Muhammed Naki, *Kumru (Kenziül-Mesaib)*, Yayınlayan Adil Ali Atalay, Can yayınları, İstanbul, 1992.

³⁷ Kerbela mersiyeleri hk. Bk., Hasan Aktaş, "Mersiyeden Modern Şiire Tarihin Kerbela Şuuru", *Çeşitli Yönleriyle Kerbela*, Ed., A. Yıldız, Sivas, 2010, II/295-335; Kadir Turgut, "Türk Edebiyatında Farsça Yazılmış Kerbela Mersiyeleri", *Çeşitli Yönleriyle Kerbela*, Ed., A. Yıldız, Sivas, 2010, II/509-520.

Gençler üzerindeki etkisi kişiye göre değişmektedir. Bazı gençlerin ibadete başlamasına ve devam ettirmesine, ilim ve bilgi öğrenmesine vesile olmuştur. Bazı gençler bunlardan biraz az etkilirlenirler. Ama üst üste gerçekleştirilen bu etkinliklerin, birliğin, beraberliğin, beraberce hareket edebilmenin alt yapısını oluşturduğunda şüphe yoktur. Özellikle dini hususlarda duyarlılığı artırıcı tesiri bulunmaktadır. Mersiye ve ağıtların etkisinin olumlu anlamda olduğu³⁸ ancak etkisinin uzun sürmediği de düşünülmektedir. Mersiye ve ağıtlar aşura olayının ne kadar ciddi bir olay olduğunu şiir diliyle bütün çıplaklığıyla anlattığı için düz bir anlatımdan daha fazla etki yarattığı düşünülmektedir.

Ağıt ve mersiyelerin, özellikle gençlerde yaşlılardan daha farklı bir duygu oluşturmayacağı ifade edilmektedir. Bunun nedeni olarak da gençlerin, büyüdüğü ortamda zaten Hz. Hüseyin aşkıyla yoğruldukları için büyükler kadar Hz. Hüseyin ve onun amacı hakkında bilgi ve ilgi sahibi oldukları, hatta Muharrem etkinliklerinde yaşlılardan daha bilinçli ve duyarlı oldukları da dile getirilmektedir.

Aşura etkinlikleri süresince, arabalarda, dükkânlarda, sokaklarda vs insanların müzik enstrümanlarıyla yapılmış ağıt ve mersiyelerin yüksek sesle çalınması ve dinlenmesi hakkında da kanaatler genel anlamda olumludur. Bu konuda bu günlerin matem günleri olduğuna dikkat çekilerek bu havayı bozmaması gerektiğine vurgu yapılmaktadır. Bu müziklerin aşura dönemiyle sınırlı kalması, hatta başkalarını rahatsız etmemek için cami ortamlarından dışarıya çıkarmamak gerektiği de ifade edilirken, isteyenin dışarıda da dinleyebileceği, bunun engellenemeyeceği ifade edilmektedir.³⁹

h) Fotoğraflar

Iğdır'da aşura etkinliklerinde Hz. Hüseyin, Hz. Ali gibi kişilerin fotoğrafları şehrin çeşitli yerlerinde afiş vs. olarak kullanılmaktadır. Konuyla ilgili genel yorumlar şu şekildedir:

³⁸ TO.

³⁹ Z.T., V.B.

Kullanılan resimler ile ilgili oluşan kanaatler birbirinden farklılıklar arz ettiği için maddeler halinde vermek uygun olacaktır.

- i) Caferi Fıkıhına göre bu gibi resimleri yapmak, satmak ve evde bulundurmamak mekruhtur. Ancak, tarihte, bazı ressamlar, o zatların şekil ve şemalarını hayal ürünü olarak canlandırıp çizmişlerdir, sembolik resimlerdir.
- ii) Fotoğraflar genellikle gerçeğe yakındır. Fotoğraflar mahzurlu değil ve matemin manevi atmosferine olumlu katkı sağlamaktadır.
- iii) Bu fotoğraflar uygun değildir. Temsili resimlerin anlamı yoktur, etkinliklerde öne çıkarılmamalıdır, zaten eskiden böyle bir şey yoktu.
- iv) Bunu bir şeyle sınırlandırmak, bir şeye bağlamak doğru değildir, olmasında veya olmamasında herhangi bir sakınca yoktur.⁴⁰
- v) Etkinliklerde Kerbelâ olayını gerçeğe en yakın, anlamlı ve dramatik olarak temsil eden resim, afiş ve yazılar mutlaka olmalıdır. Ama gerçekleri yansıtmayan hiçbir obje kullanılmamalıdır. Özellikle İmam Hüseyin, İmam Ali ve diğer masumların yüzlerini gösteren resimlerin kullanılması sakıncalıdır.
- vi) Fotoğraflar tamamen sembolik ve örfi unsurlara dayanmaktadır. Bir fikir ya da nesne gerçek anlamının dışında kullanılıyor ve abartılmıyorsa sakıncası olmasa gerektir. Çünkü dünyadaki tüm insanların anlayış ve kavrayışları doğal olarak birbirinden farklıdır. Bu çerçevede imamlar da zahiri olarak birer etten ve kandandırılar. Onlara zahiri ve batını anlamda haddini aşacak şekilde bir şey yükleme anlayışı içinde olunmamalıdır. Çünkü onları en güzel ve doğru şekilde Kur'an ve Resulullah'ın sözleri tanıtmaktadır. Caferi görüşüne mensup hiç bir kişi bu ve benzeri fotoğrafları kutsal kabul etmemektedirler. Bu fotoğraflar Caferilerce İmamları tasvir ettiği ve hatırlattığı için evlerinde, iş yerlerinde, hemen hemen yaşamlarının her alanında taşıyor ve bu fotoğrafları, kendi fotoğraflarını astıkları duvarlarına

⁴⁰ İsimli 1.

asıyorlar. Eğer fotoğrafların olması yanlış olarak kabul edilirse, kanımca Resulullah'ın âbâsı ve sakalı olduğu iddia edilen nesnelerin ve onlara gösterilen ihtiram ve kutsallaştırma yanlışlığının ön plana çıkarılması daha doğru ve daha uygun düşer ki, o cisimlerin gerçekten Resulullah'a bire bir ait oldukları da tartışılır, velev ki olsa ne anlam ifade eder. Resulullah'ın resmine ve sakalı şerifine kutsallık kazandırmaktansa, sözlerine ve ahlakı değerlerine önem vermek daha uygundur.⁴¹

i) Aşura Etkinliklerinde Övülenler ve Yerilen/Lanetlenenler

İğdır'da aşura etkinliklerinde yapılan konuşmalarda, yapılan vaazlarda, okunan ağıt mersiyeler, asılan afiş ve resimlerde kısaca etkinliğin çeşitli alanlarında öne çıkan isimler bulunmaktadır. Bunların bazıları övülürken, bazıları yerilmekte, lanetlenmektedir. Bu şekillenme Kerbelâ'daki yer aldıkları saflara göre oluşmaktadır.⁴² Bu çalışmada etkinliklerde yer verilen kişiler hakkında elde edilen verileri "övülenler" ve "yerilenler/lanetlenenler" olarak iki başlık altında ele almaya çalışacağız.

1. Övülenler

Bu grupta yer alanlar, Hz. Hüseyin'in safında yer alıp bütün güçleriyle çarpışıp şehit olan veya sonra Hz. Hüseyin'in hedefini ileri nesillere taşıyan insanlardır. Bu kişiler, dünyaya önemli mesajlar vermişlerdir. Karşı karşıya gelen kişilerin hak ve batılı, diğer bir ifadeyle izzet ve zilleti temsil ettikleri ifade edilmektedir. Övülenler hakkı, izzeti temsil etmiş olmaktadır.

i. *Hz. Hüseyin*: Hz. Ali ve Hz. Fatıma'nın oğlu ve Hz. Peygamber'in torunudur. Bu kıyama başlatan kişidir ve Kerbelâ'da Yazid'in ordusu tarafından hunharca şehid edilmiştir. Hz. Hüseyin'e yapılanların aynen Hz. Peygamber'e yapılmış sayılmalıdır. Çünkü o, adaletin, vakarın, dik duruşun, baş eğmezliğin sembolüdür. Hz. Hüseyin, dinin ayakta durması için "canı dâhil en sevdiklerinden bile vazgeçebilmesi" nedeniyle aşurada en önemli simgedir.

⁴¹ M.İ.

⁴² T.O.

- ii. *Fatıma*: Aşura etkinliklerinde iki Fatıma yer almaktadır. Birisi Hz. Hüseyin'in kızıdır. Amcası İmam Hasan'ın oğlu Kasım ile sözlüydü. Fatıma, Kerbelâ'da çok acı çekmiştir, esir olmuş ve babasının kesik başı önlerinde diyar diyar dolandırılmış ve Yezid'den köle muamelesi görmüştür.

Aşura etkinliklerinde yer alan diğer Fatıma ise Hz. Peygamberin sevgili kızı ve Hz. Hüseyin'in anasıdır. Kerbelâ hadisesinden çok önce vefat etmesine rağmen, eğer hayatta olsaydı, "Kerbelâ'da Hz. Hüseyin'e yapılan zulme karşı asla rıza göstermeyecektir" anlayışından hareketle etkinliklerde yer almaktadır.

- iii. *Zeynep*: Hz. Ali ve Hz. Fatıma'nın kızı, Resulullah'ın torunudur. Kerbelâ'da, beş kardeşinin, iki oğlunun ve mahremlerinden 18 erkeğin şehit olup kılıçlarla doğranmasını görmüş, onlara ağlayıp matem tutmasına fırsat verilmeden Kufe'ye daha sonra da Şam'a esir götürülmüştür. Gittiği her yerde acı verici, yürek yakıcı sözler duymasına rağmen hem İbn-i Ziyad'ı hem Yezid'i aşağılamış ve rezil etmiştir. Kufe ve Şam'da irat ettiği hutbeleri meşhurdur. Kerbelâ'da şehit olanların yolu ve akan kanları Hz. Zeynep'in esareti ve cesareti ile diriltirmiştir.

- iv. *Rukiye (Rugayye)*: İmam Hüseyin'in kızıdır. Kerbelâ hadisesi olduğunda üç yaşında olduğu rivayet edilmektedir. Kerbelâ'da yaşının küçüklüğüne bakılmayarak işkencelere maruz bırakılmıştır. Yapılan zulme dayanamayarak Şam harabelerinde şehit olmuştur. Mezarı üzerinde büyük kubbe yapılmıştır ve bu gün Müslümanlar tarafından ziyaret edilmektedir.

- v. *Ebu'l Fezl (Fazl) Abbas*: İmam Hüseyin'in kardeşi, Hz. Ali'nin Ümmü'l-Benin isimli eşinden olan oğludur. Uzun boylu, heybetli bir fiziki yapıya sahip, düşmanlarının gözünü korkutan bir kahramandır. Aşura günü tek başına düşmandan 950 kişiyi öldürmüştür. Kerbelâ'da Hz. Hüseyin ve yarenlerine üç gün su verilmediğinde Ebu'l-Fezl tek başına ordunun içinden geçer ve Fırat Nehri'nden Peygamber evlatlarına su ulaştırırdı. Ayrıca Kerbelâ'da Hz. Hüseyin'in bayrağını taşımaktaydı. Su getirmek için Fırat Nehri kenarına yaptığı hamleler neticesinde kolları kı-

lıçla kesilmiş, sonrasında ise dişleriyle su getirme hamlesinde bulunduğu bildirilmektedir. Alem olarak adakların adandığı “el” sembolü onun kesilen elini temsil etmektedir.

- vi. *Ali Ekber*: Hz. Hüseyin’in büyük oğludur. Kerbelâ’da Ehlibeyt’ten ilk şehit olanlardandır. Ali Ekber, konuşması ve fiziki görünüşüyle Hz. Peygamber’e çok benzerdi. Aşura günü meydana çıktığında insanlar Peygamber geldi zannetmiş ve şaşırılmışlardır. Ali Ekber aşura günü yüzeli kişiyi öldürdükten sonra şehit olmuştur.⁴³
- vii. *Ali Asker*: İmam Hüseyin’in en küçük oğludur. Kerbelâ olayında 6 aylık bebek idi. İmam Hüseyin, hücceti tamamlamak için susuz olan bu bebeğe su istediğinde Ömer b. Sa’d’ın emriyle Hermele tarafından Hz. Hüseyin’in ellerindeyken oklanarak öldürülmüştür. Kerbelâ olayının en acı verici cinayetlerinden birisi olduğu için adına ağıtlar yakılıp mersiyeler okunmaktadır.⁴⁴
- viii. *Kasım b. Hasan*: Hz. Hasan’ın oğludur. Kerbelâ olayında bıyıkları yeni terlemiş bir çocuktur. Beline kılıç bağlayıp düşmanla mücadele etmiş ve şehit düşmüştür. Kasım, düğün hazırlıkları içerisindeyken şehit olduğundan, etkinliklerdeki Kasım Otağı onun otağının sembolü olarak kullanılmaktadır.
- ix. *Habib b. Mezahir*: Kerbelâ olayının en yaşlı kahramanı, Resulullah’ın saygın sahabesidir. Kufe’de yaşıyorken, orada ahdinden dönenlerin çok olduğunu gördüğünden Kufe’den çıkarak Tif bölgesinde Hz. Hüseyin’e ilhak olmuştur. Aşura günü şehit olmuştur.⁴⁵
- x. *Müslim b. Evsece*: Kufe’de yaşayan İslam’ın ileri gelenlerinden- dir. Habib b. Mezahir ile birlikte Hz. Hüseyin’e katılmış, aşura günü şehit olmuştur.⁴⁶

⁴³ A.B., Ali Ekber hk. bk., İbn-i Kesir, *el-Bidâye ve’n-Nihâye*, Beyrut, 1966, VIII/189.

⁴⁴ Ali Asgar hk. bk., İbn-i Kesir, *el-Bidâye*, VIII/189.

⁴⁵ A.B.

⁴⁶ A.B.

- xi. *Züheyr b. Gayn*: Hz. Osman'ı sevmesiyle meşhur olan bu yiğit, Hacdan dönerken Hz. Hüseyin'in kıyam ettiğini bildiği halde hazır olmadığı için, "İmam Hüseyin yardım ister de yardım etmezsem Allah'a ve Resulullah'a karşı mahcup olurum" düşüncesiyle ona gözükmemişti. Hz. Hüseyin kendisine elçi gönderdiğinde, hazır olmadığı için çadırından dışarı çıkmak istememiş ancak karısının, "Peygamberinin oğlu seni çağırıyor, icabet etmek istemez misin" sözü üzerine İmam Hüseyin'in yanına gitti. Aşura günü sağ kanat komutasını da üstlenen Züheyr ciddi kahramanlıklar sergiledikten sonra şehit olmuştur.⁴⁷
- xii. *Hür bin Yezid-i Riyahi*: İbn-i Ziyad'ın komutanlarından ve görevi emrindeki bin asker ile İmam Hüseyin'i Kufe'ye yaklaştırmamaktı. Kerbelâ yakınlıklarında Beyda menzilinde İmam Hüseyin ile karşılaşmış ama ona engel olamamış, takip altına almıştı. Bu durum aşura sabahına kadar devam etti. Ömer b. Sa'd'ın Hz. Hüseyin'e savaş açacağı kesinleşince, kendisini Cennet ile Cehennem arasında gören Hür, oğlu ve kölesi ile elleri bağlı olarak Hz. Hüseyin'in huzuruna gelip "Biz tövbe ettik, ister tövbemizi kabul, et istersen boynumuzu vur." dediler. İmam onların tövbelerini kabul edip kendi yanına aldı. Savaş başlayınca Hür, İmam Hüseyin'e: "Sana ilk karşı gelen, çoluk çocuğunu korkutan ben idim. Şimdi Allah ve Resulü hatırına müsaade et, önce biz canımızı senin ve davanın uğruna feda edelim." dedi. Sonra oğlunu meydana gönderdi, oğlu şehit olduktan sonra kölesini, o da şehit olduktan sonra kendisi meydana gidip cihadını gerçekleştirip şehit oldu.⁴⁸

2. Yerilenler

- i. *Yezid*: Muaviye b. Ebu Süfyan'ın oğludur. Muaviye Hz. Hasan ile yaptığı anlaşmaya sadık kalmayarak hilafeti oğlu Yezide verdi. Yezid, Hz. Hüseyin'in kendi hilafetini tanımadıkça saltanatının sağlamlaşmayacağı bilincindeydi. Hz. Hüseyin'in bunu kabul etmemesi üzerine, Kerbelâ çölünde Yezid'in orduları tarafından hunharca öldürülmesi dolayısıyla Yezid, Kerbelâ zul-

⁴⁷ A.B.

⁴⁸ A.B. Hür b. Yezid hk., bk., İbn-i Kesir, *el-Bidâye*, VIII/172.

münün sorumlusu olarak görülmektedir. Yezid bir anlamda bütün kötülöklere sembol olarak kullanılmaktadır. Özellikle su içildiğinde, susandığında İmam Hüseyin'in susuzluğu, Yezid'in zulmü akla getirilip, İmam'a selam Yezid'e ve dostlarına lanet okunur.

- ii. *Ömer*: Sa'd b. Ebi Vakkas'ın oğludur. Kufe'de yaşıyordu. İsfahan ve Rey şehirlerinin valiliği için yanıp tutuşuyordu. İbn-i Ziyad bunun za'fını bildiği için kendisini bu göreve atadığını söyledi, iyice kızıştırdıktan sonra, Kerbelâ olayını halletmeden bu atama işleminin olamayacağını söyledi. Bu aşkla yanan Ömer Peygamber evladının kanına elini bulamak istemiyordu ama iş işten geçmişti. İmam Hüseyin Kerbelâ'da kaç kez kendisini uyarmasına ve Rey mülkünün kendisine nasip olmayacağını söylemesine rağmen böyle bir cinayeti yaptı. Ömer b. Sa'd, Kerbelâ'da Hz. Hüseyin'i şehit eden Yezid'in ordusunun komutanı olduğu için aşura etkinliklerinde lanetle anılmaktadır.⁴⁹
- iii. *İbn-i Ziyad*: Adı Ubeydullah b. Ziyad b. Ebih'dir. Ziyad'ın annesi kötü bir kadın olduğu için doğurduğu çocuğun kocasına isnat edilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla "babasının oğlu" anlamında Ziyâd b. Ebîh şeklinde isimlendirilmiştir. Muaviye İslam'ın bu açık emrine rağmen genelge yayınlayarak Ziyad'ı kendisine babasından olma kardeş ilan etmiştir. Yezid, Basra'nın valisi olan İbn-i Ziyad'ı Kufe'ye vali tayin etti. O günlerde Kufeliler İmam Hüseyin'i bekledikleri için İbn Ziyad kıyafet değiştirerek kendisini İmam Hüseyin olarak tanıtip şehre ve Daru'l-İmareye girdi. Çok kısa bir zamanda Kufe'de korku ve para gücüyle halkın Hz. Hüseyin'e olan bakışını değiştirdi. İbn-i Ziyad, Ömer b. Sa'd ve komutasındaki 30.000 askere İmam Hüseyin'e karşı savaşması emrini vermesi ve Ehlibeyt'e yaptığı

⁴⁹ Ömer b. Sa'd'ın bahsi geçen konudaki faaliyetleri hk. bk., İbn-i Kesir, *el-Bidâye*, VIII/175; Yakubi, *Tarihu'l-Yakubi*, Beyrut, 1379/1960, II/243; Hüseyin Algül, *İslam Tarihi*, Gonca Yayınları, İst., 1997, s. 67-68.

zulüm ve katliamlar dolayısıyla Kerbelâ faciasının baş sorumlusu olarak etkinliklerde lanetlenmektedir.⁵⁰

- iv. *Hermele*: Kufe'de yaşayan, Kerbelâ olayında öne çıkan isimlerden biridir. Çok başlı ok kullanabilen birisidir. Kerbelâ'da attığı okları, İmam Hüseyin'in büyük oğlu Ali Ekber'in kalbine, Hz. Ebu'l-Fezl'in gözüne ve İmam Hüseyin'in altı aylık oğlu Ali Asker'in boğazına isabet ettirmiştir. Kerbelâ'da İmam Hüseyin şehit olduktan sonra çadırlarda bulunan kadın ve çoluk çocuğa saldırmış, yağmalamalar yapmış, küçük kızların kulaklarındaki küpeleri çekerek koparmıştır. Çok acı verici ve büyük cinayetler işlediği için adı öne çıkanlar arasındadır.⁵¹
- v. *Şimr*: Adı Şimr b. Zî'l Coşen (Cevşen)'dir. Kufe'de yaşayan, Sıffin savaşı Haricilerindedir. İbn-i Ziyad'ın vaad ve vaidlerine aldanan Ömer b. Sa'd'ı bu işe zorlayanlardan birisidir. Aşura günü acımadan İmam Hüseyin'in başını kesen kişidir. Onun için lanetlikler arasında anılmaktadır.⁵²

j) Resimli Levha

Aşura etkinliklerinde kullanılan iki ağaç kol ile taşınan siyah kumaştan yapılmış, üzerinde çeşitli resimler ve yazıların bulunan, yaklaşık 130 x 100 cm olan, insanlar tarafından üzerine para, tülbent vb. değerli eşyaların takılarak adak adandığı bir unsur. Konuyla ilgili görüşler şu şekildedir:

Bu levhanın üzerindeki Kerbelâ'da yaşanan bazı sahneleri ve matemi anlatan resim ve yazılardır, yaşanan olayları o atmosferde daha canlı tutmak için taşınmaktadır. Para, tülbent gibi şeyler halk tarafından nezir olarak yapıştırılmaktadır. Yapılan adaklar ile Allah'tan istekte bulunulabileceği inancı hâkimdir. Buraya yapılan yardımlarla Hz. Hüseyin ordusuna yardım edilmektedir. Toplanan bu para ya da hediyeler ait olduğu cami yararına harcanmaktadır.

⁵⁰ Ziyâd b. Ebîhî hk. Bk.: Taberi, *Tarihu'l-Ümem ve'l-Müluk*, Thk., Muhammed Ebu'l-Fadl İbraim, Beyrut, 1967, v/214-215; İbni esir, el-İzzeddin Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed, *el-Kamil fi't-Târih*, 1385 (1965), III/442; Algül, *age.*, 3/13.

⁵¹ A.B.

⁵² İbn Esir'de "Şemir" şeklinde geçmektedir. Geniş bilgi için bk., *el-Kâmil*, IV/55.

Bu levha gibi şeyler şer'i bir mesele olmadıkları için gelenekten kay-
naklanmaktadırlar ve geleneksel renklerden ibarettirler.

k) Aşura Çadırı

Son birkaç yıldır şehrin meydanında aşura etkinlikleri süresinde faaliyet gösteren "Aşura Çadırı" diye bilinen büyük bir kapalı alan oluşturuldu. Çadırın içerisi, Kerbelâ ve Şiilik ile ilgili kitap, broşür, kaset gibi malzemelerin satıldığı, gelenlere yiyecek ve içecek ikramının yapıldığı, mersiyeler ve ağıtların okunduğu, Kerbelâ'da yaşananların temsili olarak gösterildiği sergi alanının olduğu ve değişik vakitlerde âlim/mollaların günün anlam ve önemine yönelik sohbetler ettikleri bir yerdir. Elde edilen verilerde, aşura çadırı ile ilgili farklı yaklaşımların olduğu görülmektedir:

- i. Aşura çadırı Kerbelâ olayının tanıtımında iyi bir atmosfer sergilemektedir. Etkinliklerde bir yeniliktir. Ancak ziyaretçileri bilgilendirme işlemlerinin daha iyi düzeye gelmesi gerekmektedir. Bu anlamda âlim-mollalar orada oturup öğrenmek isteyenleri bilgilendirmelidirler. Bu noktada maalesef çadır ortamı yeterli ve uygun hale getirilmemiştir. Âlimlerin faaliyetleri dışındaki etkinliklerde bir süre sonra örfi faktörlerin daha çok ön plana çıkma ihtimali de söz konusudur.
- ii. Aşura çadırı aşurayı temsil bağlamında yeterli olmayıp, aşuranın amacını saptırmıştır. Cami gibi mukaddes yerlerde bu etkinliklerin yapılması gerekirken ayrı platforma taşınmıştır. Âlimler tarafından tasvip edilmemektedir.
- iii. Kerbelâ ile ilgili bilgilendirmelerin yapılması gibi önemli bir hizmeti vermektedir. Ancak bu çadıra gelenler ve çadırda hizmet edenler, halkın camilerde bulunması gereken zaman diliminin dışında burayı tercih ederlerse çadır amacına daha fazla hizmet edecektir. Çünkü camisiz bir aşura eksik anlatılır ve eksik anlaşılır.

l) Matemin Dile Getirilişi

Matem; zincir vurma, sine dövme, başvurma gibi eylemlerden farklı bir şekilde dile getirilebilir mi? şeklindeki soruya verilen yaklaşımlar

da birbirinden farklılıklar arz etmektedir. Özetle şöyledirler:

- i. Sine dövmeden, zincir vurmada farklı matem etkinlikleri yapılabilir. Ama asırlardır olayın önemi, acının şiddeti ve sevginin zirvesi ancak sine ve zincir vurularak duyurulmaya çalışılmış, ancak Müslümanlar bu mateme sokulamamıştır. Hatta matem yapmayı kabul etmeyen, İslam dışı bir şey olduğunu iddia edenler dahi vardır. Sanki Yüce Allah, “Resulullah’ın yakınlarını sevin, onlara uyun” değil de, “onlara zulüm edin, esir edin, yakın öldürün ve Emevi hanedanını koruyun” diye emir vermiş gibi insanlar, Peygamber’in dinini yok edip adını tarihten silmeye çalışan kimseleri koruyorlar. Konuşmaya, anlatmaya olayları değerlendirip hakikatleri gün yüzüne çıkarmaya fırsat verilmeyen bir ortamda, Ehlibeyt’e yapılan zulme nasıl bir şekilde matem tutulması beklenir. İmam Hüseyin’in şehadetinden sonra ciddi zulümler yapılmıştır. Bunu en iyi yaşatma ve zinde tutmanın yolu böyle acılar ve feryatlar içerisinde kendini döverek İslam’a, Hz. Peygamber’e ve onun Ehl-i Beyt’ine yapılan zulmü haykırmaktır. Eğer bu olaylar bu şekilde canlı tutulmazsa, kısa bir süre sonra Kerbelâ olayı kökten inkâr edilebilir. Zaten Kerbelâ kıyamını canlı saklama ve günümüze taşıma o kadar da kolay olmamıştır. Bu gün uygulandığı haliyle gözyaşlarıyla, sine ve zincir vurarak bu güne taşınmıştır. Bunun orijinali bozulursa devam edip etmeyeceği belli değildir. Onun için matem en güzel ifadesi olan ağıt yakma, sine ve zincir vurma’dır.
- ii. Aşura gibi vahim bir olay karşısında insanlar duygulanıp sinerine vurabilmekte, zincirle sırtlarına vurmakta ya da başka türlü hareketlere başvurmaktadırlar. Ancak, Yezid’in şahsında Emevi saltanatının İslam’ı yok etmek için giriştiği bu vahim olay, daha güzel ve etkili ifadelerle bütün İslam dünyasına anlatılabilir, amaçlar daha net ortaya konulabilir ve Müslümanlar olarak ihtiyaç duyduğumuz vahdetin sağlanması için daha çok çaba gösterilebilir.
- iii. Günümüzde (İğdır’da) sine vurma hariç, zincir vurma, baş-

vurma gibi eylemler yapılmamaktadır.

- iv. Etkinliklerde sine ve zincir vurmanın yerini hiçbirisi tutmaz. Sine vurma, zincir vurma, başvurma gibi Muharrem etkinlikleri tamamen kişilerin kendi tercihleriyle oluşan bir iş olup geçmişten günümüze gelen bir meseledir. Kimseye “bunu yap” veya “bunu yapma” demek yoktur. İsteyen vaaz, mersiye dinler, isteyen o guruplara katılır. İnsanların kendi tercihleriyle yaptıkları şeylerdir.
- v. Muharrem ayında matemlerin her türlü sü yaşanmıştır, yaşanıyor da. Zaten, bu olayı bir tek zincir ve sine ile sınırlamak yanlıştır.⁵³
- vi. Matem iki boyutludur. Birincisi matemın sebep ve sonuçlarını insanlara anlatmaktır ki bu konuşma veya yazı ile yapılır. İkinci boyutu ise acı ve hüzdür ki bunu asla yazı ve konuşma yolu ile anlatamazsınız; ancak yaşamalısınız.
- vii. Kerbelâ hadisesinin yaşadığı zamanlardaki şartlar, imkânlar ve bir de örf ve adetlerin baskın çıkması neticesi, bu olaylar bugünkü uygulandığı şekilde yaşanmış, yaşatılmış ve günümüze kadar gelmiştir. Bu uygulamalar o günlere hastır ve günümüzde sembol niteliğindedir. O gün bunları yapanları kınamadan, o günün şartları ve imkânlarında bunu yaptıklarını kabul edip, günümüzde şartların değiştiği ve gerek iletişimin, gerekse çağın gerekleri açısından bunlara ihtiyaç kalmadığı düşünülerek Kerbelâyı anlatmak, yaşamak ve yaşatmak için daha çağdaş yollar ve yöntemler uygulanabilir.
- viii. Farklı matem uygulamaları yapılabilir. Ancak bu olaylar birer örf ve adet oldukları için değişmesi kolay değildir.
- ix. Sine vurma, zincir vurma gibi matem etkinliklerinin kaldırılmasını istemek aslında matem tutmanın demekle aynı anlamdadır. Dolayısıyla bu matemın bunlardan başka yolu yoktur.

m) Etkinliklere Katılım

Genel kanaat olarak, Iğdır’da da Caferi toplumu topyekûn olarak Kerbelâ matemine katılırlar ancak kimisi faal olur, kimisi faal ol-

maz. Bu etkinliklere katılım isteğe bağlı olduğu için faal olarak katılmayanlara karşı kendi yakınları veya âlimler nasihat babından uyarılarda bulunurlar, konuyu büyüterek kırgınlığa, dargınlığa çekmezler. Katılmayanlara karşı ima yollu dahi olsa mahalle baskısı yapılmadığı ifade edilirken bu katılmayanların “bir mazeretleri vardır” şeklinde düşünülerek kimseden olumsuz bir tavır görmezler. Mazereti dışında katılmayanların sayısı çok azdır. Özürsüz katılmayan insanlar halk tarafından kınanmakta ve genellikle dini ve vicdani hassasiyeti az ya da olmayan olarak nitelenmektedirler.

Konuyla ilgili farklı bir yaklaşım ise şöyledir: Etkinliklere katılımın sağlanması için hiçbir şey yapılmaz, yapacak olsa da kim yapacak, niye ne adına yapacaktır? Bu soru iyi niyet içermiyor. Çünkü Hz. Hüseyin'in Kerbelâ hareketi Allaha ibadettir, o ibadete katılmak ve yanında olmak da sevaptır. Namaz kılmayanlara, oruç tutmayanlara ne yapılmaktadır ki aşuraya katılmayanlara da ne yapılsın? Katılımın %70-80 civarında olduğuna dair ifadeler de yer almaktadır.

Bir diğer yaklaşımda ise aşura, Caferilerin veya Sünnilerin değil bütün Müslümanların sorunu olarak görülmektedir. Bu yoruma göre Hüseyini kıyam İslam adına yeniden diriliş mücadelesidir. Dolayısıyla etkinliklere kimse zorla götürülemez, kimseye de gelmedi diye bir şey denilemez. Kıyamet günü Ehl-i Beytin yüzüne bakabilmek ve onların şefaatine nail olmak isteyen herkes gelebilir. Bu birazda Allah'ın isteğiyledir. Herkese nasip olacak diye bir şey yoktur.⁵⁴

n) Etkinliklere Gelen Misafirler

Etkinliklere Caferi olmayıp şehir dışından izlemek ya da etkinliklere katılmak için gelenler hakkındaki elde edilen veriler özetle şöyledir:

Müslüman birisinin kendi Peygamber'inin evlatlarının yasına misafir olarak katılması veya davet edilmesini doğru bulunmaktadır, dolayısıyla bu matemde misafir olunmaz. Hz. Peygamber hepimizin olduğuna göre ve İmam Hüseyin de İslam için şehit

⁵⁴ İsimsiz 1.

olmuşsa her Müslüman bu matemın sahibidir. Etkinliklere katılımın çok olmasından herkes memnun olur. Hz. Peygamber'in Ehl-i Beytini sevmeye farzı yerine getirildikçe mutlu olmamaya imkân yoktur.

Dışarıdan gelenler mutlaka misafir edilir, onlara ihsanlarda bulunulur, Hz. Hüseyin anısına o gün mecliste bulunan kimse dışarıda kalmaz, tanınmayanlara bile mutlaka sahip çıkılır.

Son yıllarda İğdır'da Şii olmayan Müslüman kardeşlerin katılımı çok yükselmiştir. İğdirli Ehl-i Sünnet kardeşler eskiden beri etkinliklere kısmen de olsa katılmaktadırlar. Yani aşura günü iş yerlerini kapatıp bazı destelere katılıp, ihsanlarda bulunarak, düğün gibi işleri terk ederek sürekli etkinliklerde yer almışlardır. İğdir il olduktan ve üniversite açıldıktan sonra öğrencilerin, hocaların ve çalışanların katılımı oldukça yüksek ve iç açıcı düzeydedir. Halkımız bu durumdan çok razıdır, ellerinden geldiğince işin özünü anlatmaya çalışmaktadırlar.

Bu mateme ilk kez şahit olanlar ya da uygulamaları yanlış tanıyanlar bu merasime katılınca işin özünü öğrenme fırsatı yakalıyor ve hidayete eriyorlar.

İğdir dışından Şii olmayıp da aşura etkinliklerini görüp izleyenlerin algılamaları ve izlenimleri genel itibarıyla çok iyi olmuştur. Bu münasebetle inancını (mezhebini) değiştirenler de olmuştur. Eleştirenler olmuşsa da oldukça azınlıktadır. İğdir'a gelen üst düzey idarecilerden böylesine inançlı bir toplumla hiç karşılaşmadıklarını ifade edenler olmuştur.

Misafir katılımcılarla ilgili olarak farklı bir değerlendirme de şudur: Misafir katılımcılar, Caferi toplumunun yanında iyi fakat arkalarında genellikle olumsuzdurlar. Misafirler burada yapılan etkinlikleri anlamakta ön yargılı davranmaktalar ve yapılanları yadırgamaktadırlar. 1400 sene önce olan bir olayın bu güne taşınmasını eleştirdikleri, olayı basite aldıkları, "kendiniz öldürmüşsünüz ve kendiniz yasını tutuyorsunuz" gibi yorumlarda buldukları ifade edilmektedir.

o) Aşura Etkinliklerinde Eski-Yeni Farklılaşması

Geçmiş ile günümüz arasında, etkinliklerin muhteva olarak aynı olduğu değişimin aksesuarlarda, kullanılan malzemelerdeki imkânlarla göre olduğu temelde ifade edilse de eskiden daha sade, sadece gençlerin deste vurması olduğu, zincir vurmanın yaygın olduğu ifade edilmektedir. Daha da eskiye dönülürse bu gün tiyatro denilmekte ama halk arasında şebih çıkarma (benzetme) denilen, İmam Hüseyin, Yezid, Şimr, Ömer b. Sa'd gibi kişilerin canlandırıldığı oyunlar oynanmıştır. Etkinlikler, günümüzde daha derli toplu, daha organizeli olduğu, insanların daha bilinçli oldukları ifade edilmektedir. Aşura etkinlikleri eskiden engellendiği için sadece camilerde ve gizli gizli evlerde yapılırdı, ancak günümüzde meydanlarda, geniş kitlelerle yapılıyor, bu ise devletin etkinliklere olumlu yaklaşımıdır.

p) Aşura Etkinliklerinde Hoş Karşılanmayan Unsurlar

Aşura etkinliklerinde “Başvurma” olayının, müctehidler tarafından olumlu bulunmamasına rağmen gençler tarafından hala ısrarlı bir şekilde yapılması olumlu görülmemektedir. Bu tarz hadiselerin gerçekleşmemesi için organizasyonun dini bir otorite tarafından yapılması gerektiği dile getirilmektedir. Ancak etkinliklerin özünde bir matem olduğundan, ağlamanın ya da üzülmünün bir sisteminin olmayacağından hareketle bir düzen ve sistem aramanın da doğru olamayacağı dolayısıyla etkinliklerde yanlışlık ve hata diye bir şeyin olmadığı da ifade edilmektedir. Özellikle bu günlerde hassas bir süreç yaşanıldığından, zaman zaman karşıt, rahatsız edici, tepkili tavırlar karşısında reaksiyonların olduğu, ancak hiçbir zaman taşkınlık boyutuna ulaşmadığına ve bunun da yapılan icraatların dışarıdan kolay anlaşılabilen içeriğe sahip olduğundan kaynaklandığı ifade edilmektedir.

r) Aşura Konulu Alan Araştırmalarına Yaklaşım

Böyle çalışmalar ilk bakışta Caferi toplumunu rahatsız etmektedir. Çünkü bugüne kadar yapılan çalışmalarda, horlanarak, aşağılanarak, İslam, Kur'an, Sünnet dışı uygulama olarak lanse edilerek ve “bunlar kendilerini dövüyorlar, başlarını kırıyorlar” denilerek,

yapılan bu matemler vahşilik olarak nitelenmiştir. Her şeyin açıkça ortaya çıktığı yüzyılımızda bile başta Vehhabiler olmak üzere mateme karşı çıkan bu uygulamaları çarpıtmak isteyenler vardır. Ama gerçekleri, hak ve hakikati, tarihi süreçte İslam dinine, Hz. Peygamber'e ve Ehl-i Beyt'e yapılan hakaret ve zulümleri kınayan ve yapılan matemi tanıtan çalışmalardan Caferiler mutluluk duymaktadırlar.⁵⁵

Bu yüzden ben (Arslan Başaran) bu değerli çalışmaya katkıda bulunduğumu söylediğimde, "bırak gitsin, samimi değildirlers, yine bizi öcü göstermek için bunu yapıyorurlar" dediler. Bu tepki garipsenmemelidir, çünkü asırlardır böyle yapıldığından, insanların içlerinde korku ve güvensizlik vardır. Her şeyi yerinde görüp inceleyen, mezhep taassubundan uzak, dinin gerçeklerini kendine şiar edinen kişilerin, bir Müslüman olarak Ehlibeyt'e bir katkı olsun, ülkemin zenginliklerini paylaşayım, amacıyla yaptığı çalışmalarla, Şii'lerin ve Ehl-i Sünnet kardeşlerin birbirleri hakkındaki kötü düşüncelerinin kalkmasına ve onun yerini hoşgörünün almalarına katkı sağlar.

s) Iğdır Aşura Etkinliklerinin Diğer Ülkelerdeki Etkinliklerle Mukayesesi

Irak, İran, Lübnan, Bahreyn, Suriye, Pakistan, Hindistan, Afganistan, Azerbaycan, Suudi Arabistan, Kuveyt ve Birleşik Arap Emirliklerinde bulunan Şii'ler aşura etkinleri aynı şekil ve aynı tonda yapılmaktadır, ancak küçük faklar olabilmektedir. Bu farklar ülkeler arasında olabildiği gibi şehirlerarasında da olabilmektedir. Bunlar kültür, dil, ırk, bilgi ve dini eğitim farkından kaynaklanmaktadır. Örneğin, Kum şehrinde etkinlikler daha canlıdır, daha yüksek seviyede ilim ve gerçeğe dayanan mersiyeler okunur, söz ve uygulamalarda hurafe olmazken, başka şehirlerde insanları duygulandırıp coşturmak için bazı duygulandırıcı fazladan şeylerden bahsedilir. Her ülke bu etkinliğe kendi geleneklerinden bir şeyler katmaktadır. Iğdır'da yaşayanların çoğunluğu Azeri Türkü olmasından dolayı İran'dan büyük oranda etkilenmişlerdir. İran'daki

etkinlikler, Şii çoğunluktan ve devlet eliyle merasimlerin organize edilmesi dolayısıyla daha gösterişli yapılmaktadır. İğdır'da ise etkinlikler halkın kendi çabalarıyla gerçekleştirilmekte ve insanların etkinlikleri yanlış anlamaması için çok hassas davranılmaktadır. Bir mukayese olarak İğdır'daki uygulamalar dünyadaki aşura etkinlikleri içerisinde en iyilerdendir, denebilir.

t) İğdır'da Aşuranın Anlamı

"İğdır'da Aşura neyi ifade eder?" şeklindeki bir sorumuza verilen cevaplar aşuraya yüklenen hem ameli hem de duygusal pek çok ifadenin/anlamın olduğunu göstermektedir. Bunlar özetle şöyledir:

Aşura ve İmam Hüseyin'e matem tutmanın ve bu olayı günümüzde de canlı tutmanın birçok anlamı vardır:

- Zalimlere boyun eğilmez, Din uğruna insan her şeyinden vazgeçmelidir.
- Aşura tarihe bir mesajdır, yani o gün biz yoktuk, eğer olsaydık hakkın yanında yer alırdık.
- Haksızlığa karşı haykırıştır,
- Yüce Allah'ın Kur'an'da sevgilerini bize farz ettiği kimselere karşı sevgi gösterisidir,
- İmam Hüseyin'in davasının devam ettiğine delildir.
- Aşura en büyük matemdir. "Matem" ve "Kıyam"ı ifade eder.
- Aşura ilahi irade ve sünneti temsil eder.
- İğdır'da aşura kanın kılıca galip geldiği gündür.
- İğdır'da aşura, Hz. Peygamber'in torununa reva görülenlerin hakikatte ne olduğunu anlatmayı ifade eder.
- Ehl-i Beyte olan sevginin manası onlara uymamız, onlara yapılanı kendimize yapılmış gibi algılayıp tepki göstermemizdir. Hatta kendimize yapılandan daha ağır algılamalıyız. Dolayısıyla Hz. İmam Hüseyin'in ve ashabının çektiği acıları bir nebze olsun yaşamak için matem tutulmaktadır.
- Bu matemle Muaviye, Yezid ve Ehl-i Beyte tuzak hazırlayıp, onları tarihten silmeye kalkan herkes ve onları haklı göstermek isteyenler lanetlenmektedir.

- Bu matem tutulamaz ve anlatılmaz ise haklı ile haksız ve hak ile batıl nasıl tespit edilir.⁵⁶

u) Aşura ve Dindarlık

Peygamber'in (s.a.a) Ehl-i Beyt'ine matem tutmanın zaten kendisi dini bir görevdir. Bu görevi yaparak mateme katılan kişi dine olan inancı gereği katılmaktadır. Genellikle Muharrem ve Sefer aylarında namaz kılmayanlar namaz kılmaya başlar, kumar, içki veya yaygın olan başka günahlar terk edilir. Kadınlar bu iki ayda tesettürlerine biraz daha fazla dikkat ederler. Mateme katıldıkları için normalinde tesettür giymeyen kadın bile aşura günlerinde tesettür giyinip matem tutar. En azından dini değerlere yılda bir sefer de olsa sahip çıkılır, uygulamaya konulur. Bu etkinlikler, katılanların düşünce ve ufuklarını açmaktadır. Ramazan ayının insanların maneviyatını güçlendirdiği gibi Muharrem ayı da insanları manevi olarak doruk noktaya taşımaktadır. Bu ayda yapılan etkinlikler insanların dine bağlılığını artırmaktadır.

Ancak aşura etkinliklerine katılımın dindarlık ölçüsü olmadığı düşüncesi de dile getirilmektedir. Bu etkinliklere katılmak için dindar olmaya gerek yoktur. Oradaki manevi ortam dindar olmayan insanları da etkiliyor olabilir. Hatta ayrı inanç mensuplarından da zaman içinde bu inanca Hz. Hüseyin'den ve aşuradan etkilenecek katılanlar olmaktadır.

v) Aşura Etkinlikleri ve Kerbelâ'nın Mesajı

"Aşura etkinliklerinin Kerbelâ'da yaşananları ya da Kerbelâ'dan alınması gereken mesaj için yeterli olup olmadığını" sorguladığı-

⁵⁶ Hüseyin Yeşil, Aşura'ya yüklenen anlamı şöyle dile getirmektedir:

"Aşura sevginin, aşura aşkın,
Aşura vefanın, aşura sabrın,
Aşura, dünyada hür yaşamının,
İnsana, insanca hizmet etmenin,
Erdemli, onurlu hayat sürmenin
En Yüce, en ulvi mücadelesi,
Eşsiz Fedakarlık göstergesidir.
Çağların özgürlük öğretisidir.

İnsanın hürriyet meşalesidir." Bk., *Ehl-i Beyt Mektebinde Aşura Hakkın Batılla Savaşı*, Haz., H. Yeşil-H. Türkeli-Y. Atay, Hidayet Yalçın-Süphi Yüksek, Iğdır, 2006, s. 13.

mız sorumuza verilen cevaplarda, ana tema olarak Kerbelâ faciasının pek çok mesajının olduğu, etkinliklerde, o mesajların hepsinin verilmesinin mümkün olmadığı, ancak alınması gereken mesajlar ve Kerbelâ'nın unutulmamasına ortam sağladığı üzerinde durulmaktadır. Kerbelâ faciasının mesajlarını verme halktan daha çok alimlerin işi olarak görülmektedir. Bu konuda yeterli bilgiye sahip olan alimler ellerinden geleni yapmaya çalışıyorlarsa da yine yetersiz kaldığı düşünülmektedir. Ama örnek olarak her şeyin bir iskeleti, ruhu ve canı olduğu gibi, aşura etkinlikleri de bu işin iskeletidir, ona ruh ve can vermek gerekir. Eğer iskelet olmasa ona ruh ve can veremezsin. Bu iskelet korunmalıdır ki bilen birisi de ona ruh verebilsin. Özetle, Kerbelâ olayında çok yönlü mesajlar vardır, hangisini verebilirsek o bizim için kârdır. Kerbelâ hadisesinden alınması gereken mesajlarla ilgili olarak konferans, çalıştay ya da kongre gibi detaylı bilimsel çalışmaların mesaj verme konusunda daha etkili olabileceği de dile getirilmektedir.

y) Etkinliklerin Hakim Duygusu: Sevgi-Nefret

Aşura etkinliklerinde okunan mersiyeler, ağıtlar, yapılan konuşmalar başta olmak üzere etkinliğin genelinde iki duygunun kendisini net bir şekilde ortaya koyduğu görülmektedir: Sevgi ve nefret. Hz. Hüseyin ve yarenlerine karşı olan bu sevgi Yezid ve taraftarlarına karşı da nefret olarak ifade edilmektedir. Çalışmamızda Sevgi ve nefretin boyutunu sorgulamaya çalıştık. Bu bağlamda genel olarak Sevginin büyüklüğü ve yüceliğinin nefretle mukayesesine bile müsaade edilmeyen yorumların olduğu görülmektedir. Genel kanaatler şöyledir:

Hz. Hüseyin'in Hz. Peygamber, Hz. Ali ve Hz. Hasan'dan sonra İslam ümmetinin lideri ve önderi olduğu için Yezit'le mukayesesine bile düşünülmemektedir. Böyle bir mukayese Hz. Peygamber ile Ebu Cehil'i mukayese etmek gibi bir yanıştır. İmam Hüseyin'e olan sevgi 3/61, 33/33, 42/23 numaralı ayetlerin gereği iken Yezid ve benzerlerine lanetin de 7/44, 11/18 numaralı ayetlerin gereğidir. Hüseyin'in mesajını iyi anlayan dindar insanlarda Hz. Hüseyin ve din sevgisi öne çıkmakta, buna karşın sadece "aşura

Müslümanlığı" yapan, dindar olmayan insanlarda ise Yezid düşmanlığını öne çıkarmaktadır.

Bu iki zıt kavramın yan yana kullanılmasında "her şey zıddı ile kaimdir" anlayışından hareketle açıklamalar getirildiği görülmektedir. İnsan çok sevdiği birisine yapılan kötülüğü hazmedemez. Ve o kötülüğü yapan kişiden nefret eder. Eğer o kötülük Hz. Hüseyin'e yapılmışsa işte o büyük sevginin karşısındaki nefret ve lanet de o ölçüde büyük olur. Aşura etkinliklerinde imam Hüseyin sevgisi daha çok ön plana çıkıyor elbette ama Yezid'e duyulan nefreti bu sevgi ile bastırmak onu ikinci plana atmak öncelikle bu sevginin ruhuna aykırı bir durumdur. Dolayısıyla kin ve öfke duygusu da buradaki sevgi kadar diri kalması gereken bir duygudur. Ancak Hz. Hüseyin'e olan sevginin Yezid olmadan da anlatılabileceği ifade edilmektedir.

Sonuç

Iğdır'da yaşayan aşurayı konu ettiğimiz çalışmada, aşura etkinliklerinde yapılan faaliyetlere önderlik eden ve bizzat faaliyetlerde yer alarak tecrübe etmiş kişilerin konuyla ilgili görüşlerine yer verilmiştir. Elde edilen verilere âlim-molla konumundaki kişilerin daha kitabi yorumlar yaptıkları görülürken diğer katılımcıların meseleleri daha duygusal şekilde tanımladıkları görülmektedir. Sorulara verilen cevaplarda zaman zaman birbiri ile çelişen ya da zıt görünümlü düşüncelerin olduğu görülmektedir. Bu farklılıklarda, cevapları veren insanların etkinliklerdeki durumları ve konularda ki bilgi birikimi ve hadiseye bakış pozisyonlarının etkili olduğu görülmektedir. Bu bağlamda bir kısım görüşler, temenni şeklinde ya da hedeflenen eğilimi göstermesi açısından değerlendirilmelidir.

Yapılan yorumlarda Iğdır'da aşuranın teorik boyutlarıyla daha çok İran'dan etkilendiği, bunda hem coğrafi yakınlık hem de âlim ve mollaların özellikle o bölgeden ilmi olarak beslendiklerinin etkisinin olduğu söylenebilir.

Etkinliklerde, tarihsel süreçlerdeki sosyal-ekonomik-bilimsel gelişmeler ve özellikle coğrafi vb. etkinliklere bağlı olarak kısmen

değişimler söz konusu olsa da içerik olarak ciddi bir farklılığın olmadığı ifade edilmektedir.

Etkinliklere katılımın ciddi düzeyde olduğu, mazeretsiz katılmayanlara karşı nasihatın dışında bir tepki verilmediği, Caferilerin dışında, dışarıdan gözlemci veya gelen katılımcı sıfatıyla katılanların son yıllarda ciddi düzeyde olduğu, bu şekildeki katılımların desteklendiği ve ağırlıklı olarak da olumlu dönütler alındığı ifade edilmektedir.

Aşura etkinliklerinde sine vurma, zincir vurma, başvurma gibi etkinliklerde özellikle zincir vurma faaliyetinin tasvip görmediği, ancak insanların kendi istekleriyle bunu yaptıklarından dolayı eleştirilmemesi gerektiği ifade edilmektedir.

Etkinliklerde kullanılan, alem, kasım otağı, fotoğraflar, okunan mersiyeler ve ağıtların matemini duygusal yapısına olumlu katkı sağladığını ve Kerbelâ'nın mesajının daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayan sembolik unsurlar olduğu ifade edilmektedir.

Etkinliklerin temel duygusu Hz. Hüseyin ve yarenlerine sevgisi olmasına rağmen Yezid ve taraftarlarına olan nefret ve lanet de önemli düzeydedir. Bu bağlamda Nuh Tufanı, Hz. İbrahim'in aşura günü ateşten kurtulması gibi tarihsel olarak o güne atfedilen hadiselerin Emevilerin Kerbelâ faciasının üzerini kapatma eylemleri olduğuna dikkat çekilmektedir.

Etkinlikler, Ehl-i Beyt'e farz olan bir sevginin bir sonucu olarak dini bir mesele olarak tanımlanırken katılımcıların dindarlıklarına olumlu katkı sağladığı ifade edilmektedir. Temel mesajın ise Ehl-i beyt sevgisi olduğu dile getirilmektedir.

Kısaca İğdır'da yaşayan aşura hayatının her alanında kendini hissettirmektedir.

Kaynakça

- Aktaş, Hasan, "Mersiyeden Modern Şiire Tarihin Kerbela Şuuru, *Çeşitli Yönleriyle Kerbela*, Ed., As. Yıldız, Sivas, 2010.
- Algül, Hüseyin, *İslam Tarihi*, Gonca Yayınları, İst., 1997.
- Bağlıoğlu, Ahmet, "Temel Hak ve Özgürlükler Bağlamında Mezhepsel Çoğulculuk", *Fırat Üniversitesi İFD*, 15:1, 2010.

- Büyükkara, Mehmet Ali, "Bir Bilim Dalı Olarak İslam Mezhepleri Tarihi ile İlgili Metodolojik Problemler", ", *İslami İlimlerde Metodoloji (Usul) Meselesi-1*, Ensar Nşr. İstanbul, 2005.
- Çetinkaya, Nihat, *İğdır Tarihi*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Y., İst., 1996.
- Demirci, Filiz, *Caferilerin Dini Örf ve Adetleri İğdır Örneği*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniv. Sosyal Bilimler Enst., Kayseri, 2006.
- Ehl-i Beyt Mektebinde Aşura Hakkın Batulla Savaşı*, Haz., H. Yeşil-H. Türkeli-Y. Atay, H. Yalçın-S. Yüksek, İğdır, 2006.
- Hoffer, Eric, *Kesin İnançlılar*, çev., E. Günur, Plato Yay., İst., 2011.
- http://www.igdir.edu.tr/f_camer/default.aspx
- İbn-i Esir, el-İzzeddin Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed, *el-Kamil fi't-Târih*, 1385 (1965).
- İbn-i Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Beyrut, 1966.
- İslam Mezhepleri Tarihi*, Ed., H. Onat-S. Kutlu, Grafiker Yay., Ankara, 2012.
- Karabekir, Kazım, *İstiklâl Harbimiz*, İstanbul, Türkiye Yayınevi, 1969.
- Karasar, Niyazi, *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, 22. Bas., Nobel Yay., Ankara, 2011.
- Kirman, Mehmet Ali, *Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü*, Rağbet Yay., İst., 2004
- Kutlu, Sönmez, "İslam Mezhepleri Tarihinde Usul Sorunu", *İslami İlimlerde Metodoloji (Usul) Meselesi-1*, Ensar Nşr., İst., 2005
- Muhammed Nakî, *Kumru (Kenzül-Mesaib)*, Yayımlayan A. A. Atalay, Can yayımları, İstanbul, 1992.
- Oluz, Coşkun, *Güneşin Doğduğu Kent İğdır*, Bakanlar Mat., Erzurum, 1999.
- Onk, Nizamettin, *Kafkasya'dan Anadolu'ya İğdır Tarihi*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 2006
- Öcal, Turgut, *İğdır Folkloru ve Etnoğrafyası*, Türk Dili ve Edebiyatı Bitirme Tezi, Erzurum, 1970.
- Öztürk, Emine, *Dini ve Kültürel Ritüelleriyle Caferilik*, Rağbet Yay., İst., 2011.
- Taberî, *Tarihu'l-Ümem ve'l-Müluk*, Thk., Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, Beyrut, 1967.
- Tuncel, Metin, "İğdır", *DİA*, c. 19, İstanbul, 1999.
- Turgut, Kadir "Türk Edebiyatında Farsça Yazılmış Kerbela Mersiyeleri", *Çeşitli Yönleriyle Kerbela*, Ed., A. Yıldız, Sivas, 2010.
- Üzüm, İlyas, "Duygunun Tarihe Meydan Okuması: Kerbela Olayının Tahrifi Bağlamında 'Utak-ı Kâsım'", *Çeşitli Yönleriyle Kerbela*, Ed., A. Yıldız, c. III., Sivas, 2010.
- Üzüm, İlyas, *İnanç Esasları Açısından Türkiye'de Ca'ferîlik –Türkiye'de Azerî-Ca'ferîler'in Bugünkü Dinî İnanç ve Yaşayışları*, Basılmamış Doktora Tezi, MÜSBE., İstanbul, 2004.
- Yakubi, *Tarihu'l-Yakubî*, Beyrut, 1379/1960.

